

innovating through business approaches based on their social capital or opportunism by envisioning trends in donors' support of NGOs' capacity building through social enterprise. Motivations for all social entrepreneurs were long-term funding of socially important activities and freedom in decision making. They differ in their motivations of being actualized as social entrepreneurs and as philanthropists, those who conduct useful for society activities. Specifics in realization of social entrepreneurship strategies clearly point to the difference between those who are governed by interests of target groups and those who are interested in long-term sustainability of their organizations. The paper provides a possibility to determine the qualitative characteristics of social entrepreneurs in terms of their development, motivation, and operations when the social enterprise sector develops with the support of international donors in Ukraine. These characteristics make the basis for a future study of social entrepreneurship by using quantitative methods. It is valuable for researchers and practitioners interested in analysis of organizational capacity and those looking for the methods of consultative support in developing civil society as a key factor of democratic development in Ukraine

Keywords: social entrepreneurship, social entrepreneur, corporate social responsibility, undertaking, non-profit organizations.

Матеріал надійшов 06.06.2016

УДК 312.346.2.321.01(477)

Карась Т. О., Оксамитна С. М.

ГЕНДЕРНЕ КВОТУВАННЯ В УКРАЇНІ: ГРОМАДСЬКА ДУМКА ТА ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ

Гендерні відносини в політиці в Україні поступово змінюються. Зважаючи на прийняття законодавчої норми на місцевих виборах 2015 року про наявність у списках політичних партій не менше 30 % осіб однієї статі, у статті здійснено аналіз практики дотримання цієї норми політичними партіями та її впливу на збільшення представництва жінок в органах місцевого самоврядування. Для виявлення стану та динаміки громадської думки щодо різних аспектів гендерних відносин проаналізовано результати низки загальнонаціональних опитувань та виявлено переважно позитивне ставлення до гендерного квотування та збільшення кількості жінок у політичній сфері.

Ключові слова: гендер, гендерні відносини, місцеві вибори, гендерні квоти.

Регулювання гендерних відносин задля досягнення гендерного паритету становить важливу компоненту демократичного устрою багатьох суспільств. Для виявлення та усунення проявів гендерної нерівності прийнято низку нормативно-правових актів на міжнародному рівні та в низці країн проведено реформи на державному рівні. Незважаючи на всі зусилля міжнародних організацій, багато країн усе ще залишаються такими, що не можуть задовольнити потребу в наданні рівних прав чоловікам і жінкам.

Найчастіше зменшення гендерного розриву у відносинах влади, зокрема у сфері політики, становить чи не найважче завдання. Для цього протягом другої половини ХХ століття було опрацьовано низку ефективних механізмів, що мають впливати і на відносини влади загалом, і на суспільну думку. Одним із таких механізмів є гендерне квотування.

Загалом найпоширеніші стратегії державної гендерної політики становлять позитивна дія, антидискримінаційна політика та гендерний

мейнстрімінг [5]. Позитивна дія та антидискримінаційна політика мають значно ширші цілі, а гендерна компонента є лише частиною їхніх загальнополітичних завдань. Одну з найпоширеніших практик позитивних дій становить гендерне квотування. Застосування гендерних квот вважається механізмом для відновлення ущемлених прав жінок і розглядається виключно як тимчасовий захід [11]. Він необхідний для збільшення не лише присутності жінок на вищих щаблях влади, а й прискорення усвідомлення громадянами того, що жінка може і вміє ухвалювати важливі для країни рішення та здатна мати вплив у політичній сфері. Ефективна система квотування має також на меті зміну політики гендерної рівності від «рівних можливостей» до «рівності результатів». Система квот спонукає до швидких змін, які сприяють ефективному поширенню гендерної рівності в суспільстві [16].

Важливим чинником є чисельність представництва жінок у владі, адже вважається, що кількість жінок, яка може впливати на прийняття рішень у суспільстві, має бути не менше 30 %. Отже, задля наближення до гендерного паритету у сфері політики важливо створити так звану «критичну меншість» жінок у владі [15]. Саме для забезпечення цієї мінімальної кількості жінок і застосовуються гендерні квоти. У вузькому, технічному сенсі електоральні гендерні квоти становлять один із видів заходів для досягнення рівних можливостей, які змушують відповідні органи (у більшості політичних систем – політичні партії) залучати, призначати або обирати більше жінок для політичних позицій [22, с. 6].

Існує чотири правові способи введення квот, які можуть бути задекларовані в конституції, виборчому законодавстві, спеціальному законі про рівний статус або ж у статутах партій [3]. Саме на основі цього розрізняють законодавчі (електоральні), добровільні партійні квоти та «зарезервовані місця». Однією з ознак класифікації квот є те, чого стосуються квоти. Вони можуть стосуватися потенційних кандидатів, кандидатів у списках партій для виборів чи вже обраних осіб [17].

Ефективне впровадження гендерних квот залежить також від того, який тип гендерних квот застосовується за якої виборчої системи. Виборча система складається з низки елементів: виборчого законодавства та основних особливостей у системі голосування, наприклад, виборчих списків. П. Норіс та М. Крук визначають мажоритарну, змішану та пропорційну виборчі системи як три основні, в межах яких існує залежність типу виборчої системи та кількості обраних жінок [18]. Більше жінок зазвичай

обираються за допомогою партійних списків за пропорційної системи, аніж в одномандатних округах за мажоритарної виборчої системи. Хоча ці авторки зазначають, що в посткомуністичних країнах ситуація може обернутися дещо інакше: країни з мажоритарною виборчою системою, як-от Узбекистан і Білорусь, мають більше жінок у парламенті сьогодні, ніж держави, що використовують пропорційну систему, наприклад, Словаччина та Румунія.

Довкола гендерних квот відбувається багато дискусій, де виявляється велика кількість як прихильників цього механізму, так і опонентів. У країнах Європейського Союзу найчастіше наводять чотири основні аргументи за рівне представництво жінок і чоловіків у системі прийняття рішень: демократична легітимність ухвалення рішень, економічне зростання, підвищення продуктивності, а також ефективніше використання кадрового потенціалу [20]. Принцип демократичної легітимності ухвалення рішень полягає в тому, щоб у представницьких органах було репрезентовано різноманіття, яке існує в суспільстві. Досвід європейських країн свідчить, що ВВП, так само як і продуктивність праці, може зрости на 27 % за умови більшої залученості жінок. Ефективне використання кадрового потенціалу також передбачає більшу залученість жінок, адже нині жінки мають університетську освіту не рідше за чоловіків.

Дослідниця Б. Штіглер виокремлює три типові аргументи, які наводять противники гендерних квот [19]. Перший – «Ми не можемо знайти жінок, не всі жінки зацікавлені». Така заява робить самих жінок винними в незалученості до суспільно-політичного життя, тоді як насправді в ухваленні рішень нині беруть участь переважно чоловіки, що робить політичні партії андроцентричними, їхня внутрішня структура та політика створюють упередження та бар'єри для жінок, навіть якщо формально доступ для них є відкритим. Другий аргумент такий: «Ми не можемо відмовити досвідченим чоловікам». Ієрархічно організований гендерний порядок зазвичай створює дилему: чоловіки мають і надалі залишатися при владі, тому що попередні покоління вкоренили це в структурі соціальних відносин. Виявляється, що гендер стає однією із селективних ознак: він не має значення під час відбору чоловіків, тоді як стає перешкодою на шляху жінок. Без розриву з традиціями, тобто обмежуючи чоловіків в окремих випадках, цей гендерний дисбаланс у політичних органах неможливо подолати. І останній наведений Б. Штіглер аргумент проти впровадження гендерних квот:

«Жінки недостатньо кваліфіковані для такої роботи». Однак, якщо жінки нині не володіють необхідною кваліфікацією, це насамперед є важливим показником дискримінації жінок в інших субполітичних процесах. Причини дискримінації потрібно ретельно аналізувати та виправляти [19]. Так, низка аргументів проти запровадження квот насправді сприяє усвідомленню того, що квоти як механізм нині є необхідними для просування гендерної рівності та подолання андроцентричних бар'єрів, особливо з урахуванням того, що квоти виступають не як мета, а виключно як механізм для збільшення кількості жінок у політичній сфері. Квоти використовуються для кількісного стрибка, щоб досягти мети наближення до гендерної рівності в політиці, і мають супроводжуватися серією інших заходів, які можуть варіюватись від підвищення обізнаності самих жінок до розвитку гендерночутливого середовища всередині національних парламентів.

Нині вже 122 країни застосували певні види гендерних квот, серед яких 56 мають законодавчі квоти, 51 – добровільні партійні квоти, 33 – так звані «зарезервовані місця». Серед європейських країн найпоширенішими є добровільні партійні квоти, однак низка країн, зокрема Бельгія, Франція, Греція, Португалія, Словенія та Польща, мають законодавчо закріплені квоти. За умови застосування гендерних квот важливо впроваджувати також два інші інструменти: оптимізацію відповідних виборчих систем та регулярний моніторинг результатів [20].

Яскравим прикладом держави, що має законодавчо закріплені гендерні квоти, є Бельгія, яка нерідко визначається як «рай для гендерних квот». Уперше гендерні квоти там запровадила низка політичних партій близько сорока років тому. Сьогодні ці партії мають майже однакове представництво жінок і чоловіків. Почавши з добровільних партійних квот, нині держава законодавчо закріпила квоти, що поширюються як на місцевий, так і на національний рівень, а представництво жінок сягає близько 30 % на місцевому та національному рівнях [17].

В Україні вже понад десять років тому набув чинності Закон «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». Закон визначає напрями державної гендерної політики, запроваджує гендерну експертизу, забороняє дискримінацію за ознакою статі та визначає механізми забезпечення рівних прав та можливостей чоловіків і жінок [7]. Фактично цей закон є основним інструментом регулювання гендерних відносин в Україні. Однак він передбачає необхідність представництва жінок і чоловіків без

зазначення будь-яких механізмів досягнення цього, зокрема квот. Це питання було найсуперечливішим протягом дискусій у процесі його прийняття. Низку попередніх законопроектів було відхилено, зокрема, через пропозицію щодо тридцятивідсоткової квоти [21].

У Законі України «Про вибори народних депутатів України», у статті 3 «Рівне виборче право», зазначено принцип недискримінації за низкою ознак, зокрема за ознакою статі [6]. Принцип недискримінації за ознакою статі дійсно стає невіддільною складовою законодавства України, але в більшості випадків такі норми мають лише декларативний характер.

Сьогодні історія впровадження гендерного квотування в Україні налічує низку законопроектів та законів. У 2013 р. було внесено зміни до Закону України «Про політичні партії» № 2365-III, остаточною редакцією якого набула формулювання у 2015 р. У статті 8 цього закону зазначається, що в статуті політичних партій має міститися «розмір квот, що визначає мінімальний рівень представництва жінок і чоловіків у виборчому списку кандидатів у народні депутати України від партії у загальнодержавному окрузі, кандидатів у депутати місцевих рад в багатомандатних виборчих округах і має становити не менше 30 відсотків загальної кількості кандидатів у виборчому списку» [9]. Попри те, що поява цієї норми в українському законодавстві є величезним здобутком, зважаючи на хвилю невдач у її ухваленні, вона також залишається переважно декларативною, оскільки не передбачає спеціальних механізмів, за допомогою яких можна було б впливати на партії, щоб вони її дотримувалися.

У 2015 р. в Україні вперше було ухвалено Закон «Про місцеві вибори», який передбачає застосування гендерних квот. У статті 4 цього закону зазначається: «Представництво осіб однієї статі у виборчих списках кандидатів у депутати місцевих рад у багатомандатних виборчих округах має становити не менше 30 відсотків загальної кількості кандидатів у виборчому списку» [8]. Вказана стаття цього закону мала б бути обов'язковою для виконання, однак насправді не було запроваджено механізму, за допомогою якого партії могли б бути покарані за її невиконання. У роз'ясненні Центральної виборчої комісії України від 23 вересня 2015 р. зазначено, що недотримання гендерної квоти не є причиною для відмови в реєстрації списку партії, що пізніше спричинило два судових позови [10]. Оскільки це перша практика застосування такої норми в законодавстві, розглянемо її вплив на поведінку політичних партій під час місцевих

виборів 2015 р. Яким би не було ставлення політичних партій до ідеї гендерного квотування, більшість із них таки намагалась дотриматися цієї норми. За даними ЦВК, частка списків партій, які не відповідали вимозі про дотримання квоти, коливалася від 6 до 40 відсотків [12].



Рис. 1. Частка списків політичних партій, у яких було дотримано гендерної квоти на місцевих виборах у 2015 р., %

З наведених на рис. 1 даних бачимо, що менші політичні партії схильні частіше дотримуватися вимог щодо гендерних квот у списках. Так, політична партія «Воля» подала 86 % списків, що відповідали вимогам, політична партія «ДемАльянс» – 85 %, політична партія «Відродження» – 84 %. Всеукраїнське об'єднання «Самопоміч» подало 94 % списків, що відповідали вимогам. Зауважимо, що в цієї партії також найбільше представництво жінок у Верховній Раді України. Серед інших партій, представлених в українському парламенті, дотримання вимог до списків на місцевих виборах відбувалося неоднаково. Так, «Опозиційний блок» та партія «Батьківщина» подали 83 % списків із дотриманням законодавчих вимог, Радикальна партія – 72 %. Найменше відповідних до вимог закону списків (60 %) подала політична партія, яка представляє майже третину Верховної Ради України – «Блок Петра Порошенка». Така тенденція загалом позитивна, однак недотримання вимог провладними партіями та відсутність реальних механізмів неможливості уникнення відповідальності може мати негативні наслідки в майбутньому, спонукати до ігнорування законодавчих вимог та нехтування питань щодо забезпечення гендерної рівності у сфері політики.

Для з'ясування, наскільки ефективним було запровадження гендерної квоти та чи вплинуло це на результати місцевих виборів, порівнюємо частку представництва жінок до та після запровадження норми про квоту у виборчих списках.

На рис. 2 наведено частки жінок в обласних радах України у 2010 р. та 2015 р. [2]. Найбільше зросло представництво жінок у Львівській



Рис. 2. Частка жінок у місцевих радах після виборів 2010 р. та 2015 р., %

обласній раді, де різниця становить 13 %. Суттєво збільшилося представництво жінок у таких обласних радах, як Хмельницька – на 11 %, Сумська та Харківська – на 10 % і Чернігівська – на 9 %. Помірно зросли також показники представництва жінок у Полтавській та Івано-Франківській областях – на 6 %. Однак є області, у яких представництво жінок після законодавчого запровадження гендерного квотування, навпаки, зменшилося, зокрема в Черкаській, Миколаївській, Тернопільській та Вінницькій областях. За даними Комітету виборців України, у середньому рівень представництва жінок у списках до міських рад м. Києва та міст – обласних центрів по всій Україні становив 32,1 %, що загалом означає досягнення рівня «критичної меншості» [12].

Такі тенденції можна вважати позитивним досвідом для України, адже зростання кількості жінок на міському та обласному рівнях у перспективі може сприяти збільшенню представництва жінок у Верховній Раді України. Також ця тенденція показує, що, навіть за відсутності механізму регулювання дотримання гендерної квоти у списках, партії були більшою мірою схильні дотримуватися цієї норми. Важливо й те, що на місцевих виборах 2015 року зросла кількість жінок-кандидаток, адже це є потенційною платформою для кандидаток на наступних місцевих виборах.

В українському суспільстві значною мірою підтримується ідея залучення жінок до політичної участі, про що свідчать опитування громадської думки, зокрема Київського міжнародного інституту соціології, Національного демократичного інституту міжнародних відносин (США) та Фонду «Демократичні ініціативи»

імені Ілька Кучеріва, результати яких використано в цій статті. Так, за даними Київського міжнародного інституту соціології, у 2012 р. 57 % дорослого населення країни загалом погоджувалися з твердженням про необхідність активно заохочувати участь жінок у політиці на всіх рівнях влади, хоча спостерігалися суттєві гендерні відмінності, адже серед жінок таку думку поділяли 66 %, тоді як серед чоловіків – 45 %.

Для того щоб з'ясувати думки населення щодо того, як би вплинуло збільшення кількості жінок у виборних органах, Національний демократичний інститут міжнародних відносин у 2015 р. запропонував таке запитання: «Якби у виборному органі влади були рівною мірою представлені жінки та чоловіки, тоді б...?». Наводилася низка тверджень, із якими респонденти могли погодитись або не погодитись (рис. 3).



Рис. 3. Розподіл відповідей на запитання «На Вашу думку, якби у виборному органі були рівною мірою представлені чоловіки і жінки, тоді б...?», 2015 р., %

Найбільше опитаних (56 %) погодилося з тим, що за однакової кількості чоловіків і жінок більше уваги приділялося б щоденним проблемам. Отже, респонденти схильні думати, що політична участь жінок може спрямувати діяльність виборного органу на розв'язання тих питань, які повсякчас хвилюють громадян за місцем проживання і є складовими повсякденного побутового життя. Також 33 % дорослих вважають, що було б менше корупції за умови збільшення кількості жінок у політиці. Проте чверть респондентів вважає, що однакова присутність чоловіків і жінок у виборних органах означала б, що для чоловіків було б менше можливостей. Те, що чверть опитаних переконана у зменшенні можливостей для чоловіків за умови збільшення участі жінок у політиці, свідчить про те, наскільки ця сфера асоційована з чоловічим домінуванням та реалізацією їхніх соціальних можливостей. Такий формат гендерних уявлень радше показує нам, як сильно вкорінені стереотипні уявлення про жіночі та чоловічі ролі. З іншого боку, імовірно, респонденти, відповідаючи на поставлене запитання, оцінювали збільшення

конкуренції за умови збільшення кількості кандидатів, а отже, могли вважати жінок не менш кваліфікованими для цих позицій. Частковим підтвердженням сказаного вище є те, що всього 10 % респондентів вважають, що було б менше кваліфікованих лідерів. Фактично, більшість опитаних переконана в однаковій кваліфікованості жінок та чоловіків, що нівелює один із поширених гендерних стереотипів.

Одним із важливих питань залишається таке: яка кількість жінок має бути на виборних посадах? Чи має це бути тридцятивідсоткова квота, яка нині передбачена законодавством для місцевих виборів, чи ця кількість має бути співвідносною з часткою жінок у суспільстві?

За даними Київського міжнародного інституту соціології, у 2010 р. майже третина (30 %) українців загалом вважали, що жінок у парламенті мало би бути близько половини, причому, в порівнянні з чоловіками (23 %), значно більше жінок (37 %) поділяли таку думку. Ще близько 20 % чоловіків і жінок схилилися до того, що жінки в парламенті мають становити третину, а близько 11 % – четверту частину від усіх членів парламенту [4]. Подібні результати підтверджуються й дослідженням Національного демократичного інституту міжнародних відносин у 2015 р., коли більше половини респондентів зазначали, що і на національному, і на місцевому рівні кількість жінок має бути більше 30 %.

Результати кількох послідовних досліджень в Україні свідчать, що ставлення громадян до гендерних квот є неоднозначним, але більшою мірою позитивним, аніж негативним, особливо серед українських жінок. У 2012 р. 45 % українців загалом підтримували ідею застосування гендерних партійних квот для того, щоб збільшити кількість жінок серед депутатів Верховної Ради України. Майже вдвічі менша кількість українців (24 %) негативно ставилися до гендерних квот. Вражаючою є різниця між ставленням чоловіків і жінок. Серед чоловіків кількість прихильників і противників гендерних квот у 2012 р. була однаковою (по 34 %). Серед жінок прихильниці квот (54 %) більше ніж утричі перевищували тих, хто цю ідею не підтримує (16 %). Тенденція до підтримки гендерних квот приблизно половиною дорослого населення України загалом зберігається протягом останнього десятиліття, що підтверджують результати досліджень Київського міжнародного інституту соціології з 2005 р. Частка жінок, які підтримують ідею запровадження гендерних партійних квот, приблизно в півтора раза перевищує відповідну частку чоловіків. Хоча останнім часом спостерігається тенденція до

зменшення кількості прихильників запровадження гендерних квот, особливо серед чоловіків [4].

Існує низка причин, чому чоловіки більше представлені на виборних посадах, ніж жінки. У 2015 р. Національний демократичний інститут міжнародних відносин запропонував респондентам перелік таких причин, з якими можна було погодитися чи не погодитися (рис. 4).



Рис. 4. Розподіл відповідей на запитання «Наводять різні причини, чому менше жінок, ніж чоловіків обираються в органи влади в Україні. З яким із наведених тверджень, якщо взагалі із яким-небудь, Ви погоджуєтесь?», 2015 р., %

Найбільше (76 %) респонденти погоджуються із твердженням, що політичні партії схильні більше висувати чоловіків, ніж жінок. Важливо, що відповіді на це запитання не залежать від віку, статі та освіти дорослих. Фактично і чоловіки, і жінки дотримуються однакової думки та бачать, що самі політичні партії є основною завадою на шляху політичної кар'єри жінок. Це означає, що найбільшою перепорою населення вважає так звану «зовнішню», пов'язану із структурними бар'єрами. Тому можна говорити про потенційну можливість деконстрування наявного гендерного режиму, відтворюваного політичними партіями країни. Близько половини респондентів згодні з тим, що жінки менше зацікавлені в політиці, ніж чоловіки (49 %), жінки мають менше доступу до ресурсів, щоб проводити кампанії (55 %) та українці схильні більше голосувати за чоловіків, аніж за жінок (56 %). Більше половини опитаних (64 %) вважають, що сімейні обов'язки не дають змоги жінкам мати час для змагання за виборну посаду. Усі названі чинники значною мірою відтворюють стереотипні уявлення про політику як сферу чоловічого домінування, а жінки самі не хочуть іти в політику або ж не мають на це достатньо ресурсів чи можливостей через тягар сімейних обов'язків. Прикметно, що значно менше респондентів (26 %) погодилося з тим, що немає достатньої кількості кваліфікованих жінок.

В опитуванні, проведеному Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва у 2015 р., було використано інший перелік альтернатив щодо перешкод для участі жінок у суспільно-політичному житті країни, серед яких респонденти мали обрати не більше двох [1].

Таблиця. Розподіл відповідей на запитання «Що, на Вашу думку, найбільше заважає жінкам брати активнішу участь у суспільно-політичному житті країни (державному управлінні, політичній, бізнесовій та громадській діяльності)? (оберіть дві альтернативи)», 2015 р., %

Недосконалість українського законодавства	12
Традиційний соціальний уклад	28
Нетолерантне ставлення суспільства	14
Небажання самих жінок	27
Завантаженість домашнім господарством	20
Інше	1
Важко сказати	25

За даними таблиці бачимо, що практично однакова кількість респондентів (27–28 %) вважають перешкодою як традиційний соціальний уклад (уточнення «патріархальний» не завадило б), так і небажання самих жінок. Знову ж таки вагомою перешкодою вважається завантаженість домашнім господарством (20 %), тоді як 14 % переконані, що проблема полягає в нетолерантному ставленні суспільства, 12 % опитаних вважають, що перешкодою є недосконалість українського законодавства.

Отже, дані соціологічних досліджень свідчать, що переважна кількість респондентів прихильно ставляться до політичної участі жінок та розуміють перепони, котрі стоять на їхньому шляху. За даними Національного демократичного інституту міжнародних відносин, стать кандидата має найменше значення для респондентів, коли вони обирають, за кого голосуватимуть [13]. Тому виникає запитання: чому кількість жінок у політиці й далі залишається на доволі низькому рівні? Припускаємо, що проблема може полягати в тому, що вербальна поведінка індивідів під час опитувань не зовсім відповідає їхньому реальному ставленню до жінок у політиці. У 2015 р. Національний демократичний інститут міжнародних відносин провів тест на імпліцитні асоціації гендерних ролей [13]. У дослідженні взяли участь 750 учасників із Херсона, Львова, Одеси та Житомира. Було виявлено, що респонденти переважно асоціюють політику з чоловіками, причому жінки більше асоціюють політику з чоловіками, ніж самі чоловіки. Жінки в переважній кількості респондентів асоціюються із сімейним життям. Як бачимо, те, що політика є чоловічою сферою, і далі може

впливати на реальну поведінку виборців, хоча на місцевому рівні значно меншою мірою.

Для виявлення думок і ставлень до участі в політиці кандидаток та потенційних кандидаток на місцевих виборах 2015 року було використано результати глибинних інтерв'ю, проведених Національним демократичним інститутом міжнародних відносин (США) у жовтні–листопаді 2015 р. Для інтерв'ю було відібрано по п'ять респонденток із кожної з чотирьох категорій: потенційні кандидатки, які вирішили не балотуватись; кандидатки, які планували балотуватись, але не були висунуті партією; кандидатки, які балотувались, але програли; та кандидатки, які балотувалися та виграли [13].

Серед причин залучення до політичного життя респондентки зазначали насамперед розв'язання повсякденних проблем, щоб допомогти тим людям, хто їх оточує. Типовою була така відповідь: *«Я не думала про лідерство, я більше думала про те, чим я можу бути корисною»*. Жінки-кандидатки дійсно можуть бути більше орієнтовані на допомогу та вирішення проблем, і їхня мотивація спрямована саме на допомогу та покращення добробуту, що є дуже важливою характеристикою кандидата до виборного органу влади, особливо місцевого рівня.

Усупереч стереотипному уявленню про радше притаманну чоловікам, ніж жінкам «кваліфікованість» у політичній сфері, респондентки відзначали, що насправді і жінок, і кваліфікації є достатньо, проте існують певні завади, що не дають можливості жінкам потрапити на виборні посади. Однією з основних перешкод вважається брак матеріальних ресурсів, які, як визнала більшість респонденток, зосереджені в руках чоловіків.

Незважаючи на те, що до жінок у політиці й сьогодні немає однозначного ставлення, респондентки зазначали, що переважно не відчували негативного ставлення до себе. За словами деяких респонденток, їхня стать допомагала їм у спілкуванні з виборцями. Імовірно, жінка викликала більше довіри, спілкуючись на теми, які стосуються повсякденних проблем, через що й мала нагоду завоювати більше уваги та довіри виборців. З приводу уявлення про роль жінки-кандидатки одна з респонденток зазначала: *«Стереотипне сприйняття ще є, але немає негативу»*. Проте інша респондентка щиро зізналася: *«Я сама ніколи не голосувала за жінку. Існує стереотип, що чоловіки, мабуть, сильніші, трохи амбітніші»*. Незвична ситуація, коли жінка, яка сама ніколи не голосувала за жінок, прагне здобути підтримку виборців, долаючи насамперед власні стереотипні уявлення.

Серед опитаних респонденток не виявилось однозначного ставлення до гендерного квотування. За характером ставлення до гендерних квот можна виокремити тих, хто активно їх підтримує, та тих, хто не має конкретної думки щодо цього питання. Зокрема, ті жінки-кандидатки, які підтримували ідею гендерного квотування, звертали увагу на відсоток квоти. Одна з респонденток запитувала: *«Чому лише 30, чому не 50/50?»*. Інша депутатка також вважає: *«Нам потрібно мінімум 50 % жінок у Верховній Раді. Я не феміністка...»*. Чітко висловлювалася підтримка запровадженого на місцевому рівні квотування: *«Я розуміла, що без тридцятивідсоткової гендерної квоти знову будуть лише чоловіки і не буде достатньо жінок»*. Загалом важливо, що жінки у виборних органах розуміють проблему гендерного квотування, а отже, на місцевому рівні зможуть впливати на поширення як позитивного досвіду, так і формування громадської думки.

Отже, за результатами місцевих виборів, у порівнянні з попередніми виборами до Верховної Ради України, політика політичних партій виявилася більш гендерночутливою, кількість жінок у списках політичних партій суттєво зросла, а вимогу гендерної квоти було дотримано щонайменше у 60 % списків різних політичних сил. Гендерне квотування в українському суспільстві стає складовою процесів відтворення гендерних відносин. Суспільство і громадські організації переважно підтримують збільшення кількості жінок у політичному житті. Однак у суспільстві доволі поширеними залишаються уявлення про те, що жінки не зацікавлені в участі в політичній сфері та самі не хочуть іти в політику. З іншого боку, майже 76 % респондентів національного опитування погодилися з тим, що сьогодні самі політичні партії є завадою на шляху жінок у політику, бо більше беруть до своїх списків чоловіків, ніж жінок. Так, суспільство усвідомлює перешкоди, що стоять на шляху кандидаток, і майже половина дорослого населення й надалі підтримує ідею застосування гендерних квот. Тож для ефективнішої роботи цього механізму в Україні важливо запроваджувати гендерне квотування на всіх рівнях влади разом із дієвим механізмом санкцій за недотримання вимог. Однак лише гендерні квоти не зможуть деконструювати наявний гендерний порядок, тому потрібно також використовувати й інші механізми. Це має бути і гендерний мейнстримінг, і лідерське навчання для жінок та, що важливо, інформаційна та просвітницька кампанія серед населення.

Список літератури

1. Жінки у суспільно-політичному житті: упередження, можливості, перспективи – загальнонаціональне опитування [Електронний ресурс] / Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. – 2015. – Режим доступу: http://www.dif.org.ua/ua/polls/2015a/zhinka-u-suspilno-politichnomu-zhitti-uperedzhennja_-mozhlivosti_-perspektivi-.htm. – Назва з екрана.
2. Захарова О. Рівні можливості для жінок і чоловіків у законодавчих та виконавчих органах влади України. Ранжування інституцій за фактором гендерної рівності [Електронний ресурс] / О. Захарова, Т. Марценюк; Міжнародний центр перспективних досліджень. – 2015. – Режим доступу: http://www.icps.com.ua/assets/uploads/images/files/publ_kac_yarenk_ngukr_f_nalna.pdf. – Назва з екрана.
3. Использование квотирования при выборах в парламентах мира. Аналитическая справка [Электронный ресурс] / под ред. Н. М. Степановой, О. В. Шныровой, Ю. В. Фоминой. – 2004. – Режим доступа: <http://www.owl.ru/content/openpages/p55370.html>. – Загл. с экрана.
4. Костюченко Т. Жінки у політиці в Україні та Грузії: громадська думка і мережева підтримка / Т. Костюченко, Т. Марценюк, С. Оксамитна // Наукові записки НАУКМА. – 2014. – Т. 161 : Соціологічні науки. – С. 72–83.
5. Приходько О. Гендерна політика: від громадських рухів до державних стратегій / О. Приходько // Гендер для медій : підручник із гендерної теорії для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей / [за ред. М. Маєрчик, О. Плахотнік, Г. Ярманової]. – К. : Критика, 2013. – С. 187–201.
6. Про вибори народних депутатів України : Закон України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 10–11. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4061-17/page4>. – Назва з екрана.
7. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 8 вересня 2005 р. № 2866-IV [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>. – Назва з екрана.
8. Про місцеві вибори : Закон України від 1 січня 2016 р. № 595-19 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/595-19>. – Назва з екрана.
9. Про політичні партії : Закон України від 1 травня 2015 р. № 2365-14 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: [http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2365-14\(10\)](http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2365-14(10)). – Назва з екрана.
10. Про роз'яснення щодо застосування деяких положень Закону України «Про місцеві вибори» під час реєстрації кандидатів у депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, кандидатів у депутати обласних, районних, міських, районних у містах, сільських, селищних рад, кандидатів на посаду сільського, селищного, міського голови та старости села, селища, висунутих місцевими організаціями політичних партій на чергових, позачергових та перших місцевих виборах : Постанова Центральної виборчої комісії № 362 від 23.09.2015 [Електронний ресурс] / Центральна виборча комісія. – Режим доступу: [http://www.cvk.gov.ua/pls/acts/ShowCard?id=41417\(12\)](http://www.cvk.gov.ua/pls/acts/ShowCard?id=41417(12)). – Назва з екрана.
11. Прокопчук І. І. Аналіз механізмів застосування гендерних квот у процесі політичного рекрутування: світовий досвід формування паритетної демократії [Електронний ресурс] / І. І. Прокопчук. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2011_43/Gileya43/P22_doc.pdf. – Назва з екрана.
12. Фінальний звіт за результатами гендерного моніторингу на місцевих виборах 2015 року в Україні [Електронний ресурс] / Комітет виборців України. – 2015. – Режим доступу: https://issuu.com/8612157/docs/final_report_cvu_gender_monitoring. – Назва з екрана.
13. Attitudes Towards Women's Political Participation in Ukraine [Electronic resource] / National Democratic Institute, Ukraine. – 2016. – Mode of access: <https://www.ndi.org/files/NDI%20Gender%20Research%20FEB%202016%20-%20ENG%20vf.pdf>. – Title from the screen.
14. Dahlerup D. Comparative Studies of Electoral Gender Quotas [Electronic resource] / D. Dahlerup. – 2003. – Mode of access: http://www.equalvoice.ca/pdf/CS_Dahlerup_25-11-2003.pdf. – Title from the screen.
15. Dahlerup D. Using Quotas to Increase Women's Political Representation / D. Dahlerup // Women in Parliament: beyond Numbers / [ed. by A. Karam]. – Stockholm : International IDEA, 1998. – P. 91–109.
16. Electoral Gender Quota Systems and Their Implementation in Europe [Electronic resource] / ed. by D. Dahlerup, L. Freidenvall, E. Stolt, K. Bivald, L. Persson // Stockholm University in cooperation with International IDEA. – 2008. – Mode of access: <http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/200903/20090310ATT51390/20090310ATT51390EN.pdf>. – Title from the screen.
17. Meier P. Gender quota in local politics: the Belgian case [Electronic resource] / P. Meier // Conference on Women's Quotas in Urban Local Government: A Cross-national Comparison. – 2003. – Mode of access: <http://www.quotaproject.org/other/delhi2.pdf>. – Title from the screen.
18. Norris P. Gender Equality in Elected Office: A Six-Step Action Plan [Electronic resource] / P. Norris and M. L. Krook. – OSCE/ODIHR, 2011. – Mode of access: <http://www.osce.org/odihr/78432?download=true>. – Title from the screen.
19. Stiegler B. Women and mainstreaming: political strategies and theories concerning the gender issue [Electronic resource] / Barbara Stiegler. – Bonn, 2000. – Mode of access: <http://library.fes.de/fulltext/iez/01112toc.htm>. – Title from the screen.
20. The quota-instrument: different approaches across Europe [Electronic resource] / European Commission's Network to Promote Women in Decision-making in Politics and the Economy. – 2011. – Mode of access: http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/quota-working_paper_en.pdf. – Title from the screen.
21. Ukraine. Parliamentary Elections [Electronic resource] // OSCE/ODIHR Election Observation Mission Final Report. – Warsaw, 2013. – Mode of access: <http://www.osce.org/odihr/elections/98578>. – Title from the screen.
22. Women, Quotas and Politics / ed. by Drude Dahlerup. – Routledge, 2006. – 304 p.

T. Karas, S. Oksamytna

GENDER QUOTAS IN UKRAINE: PUBLIC OPINION AND IMPLEMENTATION PRACTICE

Gender relations in Ukrainian politics are considered dynamic. Today, we can observe the country in the process of democratic transition, where both authorities and society should be aware of one of the democratic components: gender equality. According to the new law “On Local Elections”, which was adopted in 2015,

a party list should include 30 % of same gender candidates. Consequently, it was a push that impacted the behavior of political parties and their voters. This paper is aimed to analyze the outcome of the elections, the results of all-Ukrainian survey, and in-depth interviews with potential candidates and candidates on the local level on the implementation and attitude towards gender quotas and women's political participation. A common scientific approach for this study to analyze gender relations is the theory of the social construction of gender that is based on the social constructivist's theory. If we consider gender relations as a constructed concept, we can deconstruct it via the set of tools. Gender quotas are one of the mechanisms that are aimed to overcome established inequality regimes. However, the gender quota is a useful tool to change the current situation in gender relations. Thus this method can be used as a mechanism for the deconstruction of the gender relations. There are three main types of gender quotas: reserved seats, legislated candidate quotas, and voluntary (party) quotas. Ukraine has adopted a legislated candidate quota on the local level. As a result, political parties were obliged to fulfill these requirements to be registered by the Central Election Commission. However, there were exceptions, when party lists did not include 30 % of one gender and were still allowed to be registered. These results are evaluated in the paper, including public opinion on gender quotas in general and the candidates' experiences in particular.

Keywords: gender, gender relations, politics, gender quotas.

Матеріал надійшов 27.06.2016

УДК 316.7+316.334.52(4-11)

Бовгиря І. В.

МІЖГЕНЕРАЦІЙНІ ЗМІНИ РЕЛІГІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У СХІДНІЙ ТА ЦЕНТРАЛЬНІЙ ЄВРОПІ

У статті проаналізовано міжгенераційні зміни в релігійній ідентичності населення країн Східної та Центральної Європи на основі даних Міжнародної програми соціальних досліджень (ISSP 2008). На підставі порівняння рівнів релігійної афіліації та деяких інших показників релігійності між різними віковими когортами запропоновано оцінку наслідків секуляризаційної політики, здійсненої за часів панування комуністичних режимів у досліджуваному регіоні.

Ключові слова: релігійність, секуляризація, міжгенераційні зміни, міжгенераційна динаміка, суспільства Східної та Центральної Європи.

Сучасні дослідження релігійності у Східній Європі, незалежно від їхньої теоретичної основи та концептуального підходу, мають за мету виявлення та оцінку динамічних змін у цій сфері з часів падіння комуністичних режимів. При аналізі ситуації динаміки релігійності в суспільствах Західної Європи позиція дослідників досить консолідована: констатується зниження ролі

релігійності в суспільному житті; дебати переважно зосереджуються на питанні, чи компенсується (і якою мірою) зменшення ролі традиційних релігійних учень розвитком нових духовних рухів та приватизованих релігійних поглядів [8, с. 41]. Утім, немає консенсусу щодо релігійної ситуації в суспільствах Східної Європи. Це пов'язано з цілим набором факторів, що обмежують